

УДК 027.7:004]-055.1/.2

DOI: [https://doi.org/10.18524/2707-3335.2020.1\(23\).182541](https://doi.org/10.18524/2707-3335.2020.1(23).182541)

Польовик Світлана Миколаївна,

кандидат наук із соціальних комунікацій, завідувач відділу

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

вул. Володимирська, 62, м. Київ, 01033, Україна

тел.: (044) 218 14 13

e-mail: spolevik1968@gmail.com

orcid: <https://orcid.org/0000-0002-1141-1812>

ГЕНДЕРНА СКЛАДОВА БІБЛІОТЕЧНОЇ ПРОФЕСІЇ: КОНТЕНТ-АНАЛІЗ ФАХОВИХ ВИДАНЬ

У статті розкрито питання гендерної сегрегації на прикладі ІТ-сфери сучасних бібліотек. Характеристика даної проблеми представлена через дослідження фахових журнальних видань США та Росії протягом 1980–2017 років у контексті аналізу статі авторів публікацій. Встановлено, що незважаючи на деякі успіхи жінки бібліотекарі не тільки менше публікуються, ніж чоловіки у фахових журналах з інформаційних технологій, але і відповідно менше представлені у ІТ сфері бібліотеки. Наголошено, що дієвими методами для вирішення питання гендерної сегрегації в роботі сучасних бібліотек можуть стати наступні: участь в заходах зі сприяння побудові кар'єри в галузі ІТ шляхом впровадження програм навчання в процесі роботи, наставництва та стажування, створення онлайн-мереж для жінок в ІТ, залучення жінок у дослідну та інноваційну діяльність з метою розвитку потенціалу, необхідного для застосування творчих підходів, наповнення досліджень новим змістом.

Ключові слова: гендерна сегрегація, бібліотека, бібліотечна професія, професійні журнали, ІТ-сфера, автори публікацій, гендерна упередженість, жіноча професія.

Постановка проблеми дослідження. Своєрідність сучасного етапу розвитку всього суспільства, динамізм соціальних процесів, загострення соціальних суперечностей не могли не відбитися на відносинах між статями, детермінуючи інтерес до гендерної проблематики.

Професійна сегрегація за ознакою статі є однією з найбільш часто обговорюваних проблем нерівності між чоловіками і жінками. Високий рівень сегрегації вважається значущим фактором диспропорцій у рівні оплати праці, кар'єрних можливостях, тому аналіз гендерних аспектів професійної сегрегації важливий як з точки зору соціальної справедливості, так і з боку підвищення ефективності використання трудових ресурсів.

Мета дослідження. Здійснити аналіз гендерної сегрегації на прикладі ІТ-сфери сучасних бібліотек шляхом дослідження фахових періодичних видань у контексті аналізу статі авторів публікацій, у яких висвітлено питання розвитку та впровадження ІТ у роботу бібліотек.

Аналіз останніх досліджень та публікацій за даною темою засвідчив, що зарубіжні автори досить активно і ґрунтовно вивчають проблеми гендерної сегрегації в бібліотечній сфері. Зокрема, мова йде про таких зарубіжних дослідників як М. Лемонт [9], М. Хакансон [7], У. Негі [10], Д. Гесмондальг [8], С. Гюль [6], М. Шабаліна [5] та ін. Серед вітчизняних дослідників, які висвітлювали окремі аспекти даної проблеми, слід виокремити В. Осаулу [2], Н. Кушнарєнко [1] та ін. Незважаючи на зростаючий інтерес до означеної проблеми серед зарубіжних та вітчизняних дослідників, назріває необхідність в з'ясуванні сучасного стану питання гендерної сегрегації в ІТ-сфері бібліотек з метою розробки дієвих методів його вирішення

Виклад основного матеріалу. Серед численних параметрів бібліотечної професії на особливу увагу заслуговує її фемінізація, тобто переважне представництво жінок. Формування бібліотечної справи як жіночої сфери зайнятості стало, мабуть, результатом збігу декількох тенденцій. По-перше, до початку ХХ ст. жінки потрапили до складу працюючого населення, адже більшість з них закінчили коледжі та інші середні навчальні заклади. По-друге, у цей період відбувається безпрецедентний ріст кількості бібліотек, що потребувало здатних, освічених працівників, згодних працювати за невелику плату.

Слід сказати, що для частини жінок бібліотечна професія була реальною професійною кар'єрою, де вони зможуть знайти застосування своїми можливостям і знанням. Інша частина жінок обрала цю сферу в результаті невдалої спроби проявити свої можливості в «чоловічій» професії. У будь-якому випадку, бібліотечна справа надавала жінкам можливість реалізувати себе в професії.

Як зазначає Н. М. Кушнарєнко: «Бібліотечна професія передбачає різні види діяльності – організаторську, педагогічну, інтелектуальну, фізичну, технологічну, комунікативну, освітню та ін...» [1, с. 11]. Без сумніву, професійна діяльність бібліотечних фахівців є багатоаспектною. Водночас саме бібліотечна галузь відображає гендерну стратифікацію суспільства та культури в цілому, демонструючи на своєму прикладі неоднорідний статус жінок і чоловіків. Як правило, бібліотекарі та обслуговуючий персонал – жінки, а директор, особливо у великій бібліотеці, – чоловік. Кадровий склад бібліотек на 90 % складається з жінок, але з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, частка чоловіків у колективах помітно збільшується.

Вітчизняний дослідник В. Осаула, розглядаючи чоловічу складову сучасної бібліотечної професії, виокремив дві групи чоловіків, котрі працюють у бібліотеках: 1) співробітники – бібліотечні фахівці; 2) співробітники – фахівці інших галузей [2]. Якщо аналізувати першу групу чоловіків-бібліотекарів, то можна констатувати, що для них професія бібліотекаря є повноцінною, адже тією чи іншою мірою задовольняє їх чоловічі амбіції. Стосовно другої категорії, то у своїй більшості її складають ІТ-фахівці, які активно включилися у процес інформатизації та комп'ютеризації сучасних бібліотек.

Як показали практика та спеціальні дослідження останніх років, робота бібліотекарів в умовах активного впровадження ІТ у роботу бібліотек, змінюється, при цьому зміна функцій спеціалістів у зв'язку з введенням нової техніки стосується, перш за все, ІТ-фахівців.

Беззаперечним є той факт, що ІТ-фахівці сьогодні займають провідні позиції, сприяючи створенню нової моделі бібліотечного простору. Однак, виходячи з того, що чоловіки складають лише 10 % персоналу бібліотеки, саме вони займають більшість посад, зокрема керівних в ІТ-відділах цієї установи.

Таким чином, на сьогодні існують протиріччя між необхідністю збільшення присутності жінок серед ІТ-фахівців у бібліотеці та збереженням різного роду бар'єрів, які обмежують їх кар'єрне зростання і висхідну соціальну мобільність.

Зарубіжні дослідники досить ґрунтовно вивчали цю проблематику. Зокрема, в 2005 р. американська дослідниця М. Хакансон опублікувала статистичні дані, проведеного аналізу авторів статей у професійних журналах з бібліотечної справи США за період 1980–2000 рр. щодо гендерної сегрегації серед ІТ-фахівців, які свідчать про значні кількісні переваги чоловіків (63 %) як авторів статей з ІТ, що склало 26 % [6].

Аналогічні результати були отримані М. Ламонт у 2008 р. на основі аналізу фахових журналів США з бібліотечної справи за період 2006–2007 рр., які свідчать про гендерну сегрегацію у 22 % на користь авторів чоловіків (61 %) [9]. Результати цих досліджень вказують на те, що чоловіки частіше є авторами публікацій у професійних журнальних виданнях з акцентом на цифрові дослідження та розробки, в тому числі на застосування нових технологій у бібліотеці.

Згідно зі статистичними даними дослідження, проведеного автором на прикладі професійних журналів США «Information Technology & Libraries», «D-Lib Magazine», «College & Research Libraries», «Journal of Academic Librarianship» за 2014–2015 рр. було констатовано гендерну сегрегацію між авторами жінками (44 %) і авторами чоловіками (56 %) в 12 % (на користь чоловіків) [3]. Результатом цього дослідження стали висновки про те, що незважаючи на те, що жінок набагато більше ніж чоловіків у бібліотечній професії, вони публікуються значно менше і відповідно існує нерівність між жінками і чоловіками, задіяних в ІТ-професії в бібліотеці.

За результатами контент-аналізу російського щомісячного науково-практичного журналу для фахівців бібліотечно-інформаційної та споріднених галузей «Наукові й технічні бібліотеки» за 2013–2015 рр., проведеного автором, було зроблено висновки про те, що індекс репрезентованості жінок і чоловіків у виданні складає 16 % (58 % жінок та 42 % чоловіків), тобто фіксується не значний дисбаланс гендерної сегрегації, причому на користь жінок [4]. Ці результати свідчать про зростання тієї ролі, яку відіграють жінки в ІТ-спеціаль-

ності в бібліотеці так, як вони частіше стають авторами публікацій у фахових журналах з технічним ухилом.

Дослідження американського ученого У. Негі щодо статі авторів матеріалів, опублікованих в «Літописі бібліотечних та інформаційних досліджень» протягом року 2008–2017 років, показало, що кількість авторів чоловіків є високою порівняно з жінками авторами [10]. Зокрема, згідно з результатами контент-аналізу, з 429 публікацій 342 (79 %) авторів були чоловіками та 87 статті опублікували жінки (21 %). З вищенаведених даних видно, що внесок чоловічої статі автори були високими порівняно з авторами жінками протягом періоду дослідження. Найнижча кількість досліджень, представлених авторами жінками на сторінках видання склала у 2008 році, авторів чоловіків у 2012 році. Крім того, автор констатує, що продуктивність авторів жінок збільшується, коли вони співпрацюють з чоловіками у своїх дослідницьких роботах.

Таким чином, можна відслідкувати як вирішується означена проблема протягом майже 50 років (Рис. 1).

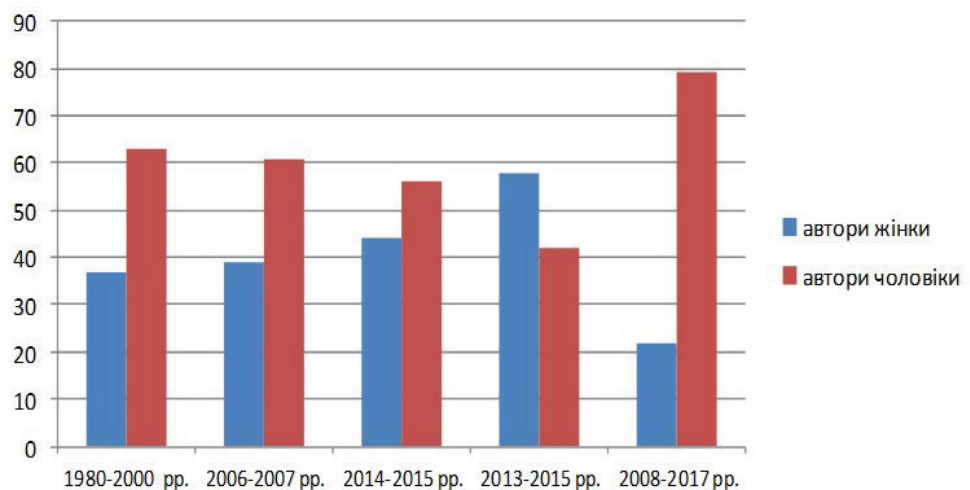

Рис. 1

Згідно з результатами досліджень, проведених на прикладі аналізу фахових журналів з бібліотечної справи, на сторінках яких висвітлюються проблеми впровадження ІТ в роботу бібліотек, можна констатувати, що збільшилася кількість жінок, як авторів статей у бібліотечних журналах з технічним ухилом. Як показало дослідження, існують такі ознаки гендерної сегрегації: фактично рівномірне представлення наукових публікацій серед жінок і чоловіків, які представляють сферу ІТ у бібліотеці, на тлі переважання жіночого контингенту серед співробітників бібліотеки; відзначається значна кількісна перевага співавторів чоловіків; чоловіки ІТ-спеціальностей частіше співпрацюють з ко-

легами жінками в розробці спільних проєктів, що знаходить своє відображення в публікаціях про проблеми ІТ, написаних у співавторстві; простежується незначна тенденція до зростання кількості жінок серед авторів публікацій у фахових виданнях з бібліотечної справи з технічним ухилом.

Таким чином, незважаючи на деякі успіхи жінок, як ми побачили на прикладі, як і раніше можна стверджувати, що жінки бібліотекарі не тільки менше публікуються, ніж чоловіки в професійних журналах з інформаційних технологій, але і відповідно менше представлені у ІТ сфері бібліотеки.

Наведені дані дають підстави для висновку про те, що проблема гендерної сегрегації у бібліотечній сфері залишається надзвичайно актуальною в соціальному вимірі й на найближчу перспективу потребує розробки дієвого механізму її регулювання. Адже відсутність жінок в ІТ-сфері, у тому числі і бібліотек, продовжує посилювати стереотипи і дисбаланс.

Як бачимо, ситуація не є простою. Серія організаційних, соціальних і культурних факторів інгібують жінок від прояву себе в ІТ. Сучасна гендерна політика перешкоджає жінкам вливатися в ІТ-сферу, зокрема заважає бібліотечним працівникам у перетворенні організаційної культури. На нашу думку, перш за все, слід переосмислити підходи до ІТ так, як у даний час бібліотека має дихотомію робочої сили жінок бібліотекарів і чоловіків ІТ-фахівців. Згодом навички бібліотекарів і «технарів» змішаються. Для цього потрібно сприяти тому, щоб теорія і практика в бібліотеці поєднувалася з ІТ у створенні динамічної і різноманітної робочої сили, адже «бібліотечна справа не є сферою гендерної конкуренції, але, ймовірно, стереотип про те, що бібліотечна сфера – жіноча професія, робить негативний вплив на розвиток цієї галузі в даний час» [5]. В епоху цифрової революції бібліотека повинна як ніколи прагнути до пізнання і освоєння нових ІТ, задіюючи в цьому процесі не тільки ІТ-фахівців чоловіків, а й жінок.

Безумовно, що професійна сегрегація за статтю обмежує колективне процвітання, оскільки це призводить до ситуації, коли людям важче підібрати свої таланти до професій, тим самим перешкоджаючи тому, як таланти людей можуть служити загальному благу [10]. Тому дієвими методами для вирішення означеної проблеми можуть стати наступні: участь в заходах зі сприяння побудові кар'єри в галузі ІТ шляхом впровадження програм навчання в процесі роботи, наставництва та стажування, створення онлайн-мереж для жінок в ІТ, залучення жінок у дослідну та інноваційну діяльність з метою розвитку потенціалу, необхідного для застосування творчих підходів, наповнення досліджень новим змістом.

Висновки. Резюмуючи, можна сказати словами С. Гюля, «протягом багатьох років спостерігається збільшення частки авторів-чоловіків, що спричиняє, відповідно, зменшення кількості жінок-авторів» [6]. Очевидно, що однією із системних причин такого становища жінок в ІТ-сфері бібліотеки є гендерні стереотипи, які вкоренилися у суспільстві. Справедливості ради слід зазначи-

ти, що ситуація з жіночим представництвом в ІТ-сфері загалом вкрай неоднорідна і рухлива, і потребує подальшого вивчення. Багато дослідників, зокрема вважають, що лише широке залучення жінок у ІТ-сферу може допомогти у подоланні кризи сучасної індустрії програмної продукції, яку на сьогодні переживають бібліотеки через брак кваліфікованих розробників. Для того, щоб виправити недостатнє представлення жінок в ІТ, можна було просто створити розширення освітніх можливостей для жінок, програму навчання для молодих жінок-фахівців та економічних стимулів. Подальші дослідження, на нашу думку, слід спрямувати на пошуки оптимального вирішення означеної проблеми шляхом розробки та впровадження дієвих механізмів для подолання гендерної упередженості та сегрегації в ІТ-сфері сучасної бібліотеки.

Список використаної літератури:

1. Кушнарєнко Н. М. Гендерний підхід у бібліотекознавстві: теоретико-методологічний дискурс / Н. М. Кушнарєнко // Вісн. Харк. Держ. академії культури. – 2015. – Вип. 46. – С. 4–15.
2. Осаула В. Типи і роль співробітників-чоловіків у бібліотеках у сучасних умовах / В. Осаула // Бібл. форум України. – 2006. – № 4. – С. 42–44.
3. Полевик С. М. Гендерные аспекты применения информационных технологий в библиотеке / С. М. Полевик // Междунар. науч. журн. – 2016. – Вып. 2. – С. 28–32.
4. Польовик С. М. Характерні особливості гендерної сегрегації в бібліотеці / С. М. Польовик // Вісн. Кн. палати. – 2016. – № 8. – С. 27–29.
5. Шабалина М. В. Гендерные стереотипы библиотечной профессии [Электронный ресурс] / М. В. Шабалина // Гендерные стереотипы в современной России : материалы Интернет-конф. (1 мая – 7 июля 2006 г.). – Электрон. дан. – РФ, 2006. – Режим доступа: <https://bit.ly/35aTAoR> (дата обращения: 02.09.2019). – Загл. с экрана.
6. Gul S. Effects of gender in library and information science research: A case study of The Electronic Library / S. Gul, T. A. Shah, S. N. Hamade // The Electronic Library. – 2016. – № 34 (3). – P. 488–503.
7. Hakanson M. The Impact of Gender on Citations : An Analysis of College & Research Libraries, Journal of Academic Librarianship and Library Quarterly / M. Hakanson // College & Research Libraries. – 2005. – № 66. – С. 312–322.
8. Hesmondhalgh D. The Cultural Industries / D. Hesmondhalgh. – London : Sage, 2012. – 480 p.
9. Lamont M. Gender, Technology, and Libraries / M. Lamont // Information technology and libraries. – 2009. – № 9. – С. 137–142.
10. Negi U. Research Productivity and Gender: A Study of Annals of Library and Information Studies / U. Negi // International Journal of Next Generation Library and Technologies. – 2018. – Vol. 4, iss. 2. – P. 58–63.

References

- [1]. Kushnarenko N. M. Hendernyi pidkhdid u bibliotekoznavstvi: teoretyko-metodolohichnyi dyskurs [Gender approach in library science: A theoretical and methodological discourse]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury [Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture]*. 2015, no 46, pp. 4–15.
- [2]. Osaula V. Typy i rol spivrobotnykiv-cholovikiv u bibliotekakh u suchasnykh umovakh [The types and role of male employees in libraries in today's context]. *Biblioteknyi forum Ukrainy [Library Forum of Ukraine]*. 2006, no 4, pp. 28–32.
- [3]. Polevik S. M. Gendernye aspekty primeneniya informatsionnykh tekhnologiy v biblioteke [Gender Aspects of the Application of Information Technologies in the Library]. *Mezhdunarodnyy nauchnyy zhurnal [International Scientific Journal]*. 2016, no 2, pp. 28–32.
- [4]. Polovyk S. M. Kharakterni osoblyvosti hendernoi sehrehatsii v bibliotetsi [Characteristic features of gender segregation in the library]. *Visnyk Knyzhkovoi palaty [Bulletin of the Book Chamber]*. 2016, no 8, pp. 27–29.

- [5]. Shabalina M. V. Gendernye stereotipy bibliotечноy professii [Gender stereotypes of the library profession]. Available at: <https://bit.ly/35aTAoR>.
- [6]. Gul S. Effects of gender in library and information science research : A case study of the Electronic Library. *The Electronic Library*. 2016, no 34(3), pp. 488–503.
- [7]. Hakanson M. The Impact of Gender on Citations : An Analysis of College & Research Libraries, *Journal of Academic Librarianship and Library Quarterly*. *College & Research Libraries*. 2005, no 66, pp. 312–322.
- [8]. Hesmondhalgh D. *The Cultural Industries*. London : Sage, 2012, 480 p.
- [9]. Lamont M. Gender, Technology, and Libraries. *Information technology and libraries*. 2009, no 9, pp. 137–142.
- [10]. Negi U. Research Productivity and Gender: A Study of Annals of Library and Information Studies. *International Journal of Next Generation Library and Technologies*. 2018, vol. 4, no 2, pp. 58–63.

Надійшла 26.12.2020 р.

Полевик С. Н.,

кандидат наук по социальным коммуникациям, заведующая отделом
Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского
ул. Владимирская, 62, г. Киев, 01033, Украина
тел: (044) 218 14 13
e-mail: spolevik1968@gmail.com
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-1141-1812>

**ГЕНДЕРНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ БИБЛИОТЕЧНОЙ
ПРОФЕССИИ: КОНТЕНТ-АНАЛИЗ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ
ИЗДАНИЙ**

В статье раскрыты вопросы гендерной сегрегации на примере ИТ-сферы современных библиотек. Характеристика данной проблемы представлена через исследования профессиональных журнальных изданий США и России в течение 1980–2017 годов в контексте анализа пола авторов публикаций. Согласно результатам исследования, в частности контент-анализа публикаций по библиотечному делу, на страницах которых освещаются проблемы внедрения ИТ в работу библиотек, было констатировано, что существуют следующие признаки гендерной сегрегации: фактически равномерное представления научных публикаций среди женщин и мужчин, представляющих сферу ИТ в библиотеке, на фоне преобладания женского контингента среди сотрудников библиотеки; отмечается значительное преобладание соавторов мужчин; мужчины ИТ-специальностей чаще сотрудничают с коллегами женщинами в разработке совместных проектов, находит свое отражение в публикациях о проблемах ИТ, написанных в соавторстве; прослеживается незначительная тенденция к росту числа женщин среди авторов публикаций в профессиональных изданиях по библиотечному делу с техническим уклоном в последние годы. Установлено, что несмотря на некоторые успехи женщины библиотекари не только меньше публикуются, чем мужчины в профессиональных журналах по информационным технологиям, но и соответственно меньше представлены в ИТ сфере библиотеки. Отмечено, что действенными методами для решения вопроса гендерной сегрегации в работе современных библиотек могут стать следующие: участие в мероприятиях по содействию построению карьеры в области ИТ путем внедрения программ обучения в процессе работы, наставничества и стажировки, создание онлайн-сетей для женщин в ИТ, привлечение жен-

щин в дослідницьку і інноваційну діяльність в цілях розвитку потенціала, необхідного для застосування творчих підходів, наповнення досліджень новим змістом.

Ключевые слова: гендерная сегрегация, библиотека, библиотечная профессия, профессиональные журналы, ИТ-сфера, авторы публикаций, гендерная сегрегация, женская профессия.

Polovyk S. M.,

Candidate of Social Communications, Head of Department

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

62 Volodymyrska St., Kyiv, 01033, Ukraine

tel.: (044) 218 14 13

e-mail: spolevik1968@gmail.com

orcid: <https://orcid.org/0000-0002-1141-1812>

GENDER COMPONENT OF THE LIBRARY PROFESSION: CONTENT ANALYSIS OF PROFESSIONAL PUBLICATIONS

Summary

The article deals with gender segregation on the example of the IT sphere of modern libraries. The characteristic of this problem is presented through the research of professional journal editions of the USA and Russia during 1980–2017 in the context of the analysis of the gender of the authors of the publications. According to the results of the study, including content analysis of librarianship publications, which cover the issues of IT implementation in the work of libraries, it was found that the following signs of gender segregation exist: almost a uniform distribution of scientific publications among women and men which represent the IT field in the library, despite the background of the female contingent among the library staff; there is a significant quantitative advantage of male co-authors; IT majors are more likely to collaborate with their female counterparts to develop collaborative projects, which is reflected in co-authored publications about IT issues; there is a slight tendency of increase of the number of women authors of publications in the professional library publications with a technical bias in recent years. It has been found that, despite some successes, women librarians are not only less published than men in professional information technology magazines, but also less represented in the IT field of the library. It is noted that the effective methods to address the issue of gender segregation in the work of modern libraries can be: participation in activities to promote IT careers by implementing on-the-job training programs, mentoring and internships, creating online networks for women in IT, involvement of women in research and innovation in order to develop their capacity to apply creative approaches and to fill research with new content.

Keywords: gender segregation, library, library profession, professional journals, IT sphere, authors of publications, gender bias, women's profession.